

Europa - „excepția care devine regulă”

Grigore Georgiu

În spațiul relativ restrâns al Europei coexistă popoare, culturi, limbi și credințe religioase de mare diversitate. Formează ele o unitate? La ce nivel și de ce tip? Cum putem defini modelul de spiritualitate care individualizează Europa? Există, fără îndoială, un „cifru” al spiritului european, un cod unitar dincolo de varietatea întruchipărilor sale. Dar cum și unde-l putem găsi? În mai multe texte, simboluri și locuri, așa spune. De exemplu, în ideile săpate în piatră pe frontonul templului de la Delfi: „Nimic peste măsură” și „Cunoaște-te pe tine însuși”. Și tot de la greci ne-a rămas crezul umanist: „Omul este măsura tuturor lucrurilor”.

Un cuvânt despre ideea de opoziție, centrală pentru cultura europeană. Edgar Morin afirmă că „unitatea culturii europene rezidă în vitalitatea antagonismelor sale”.¹ Excepțională formulă! Europa s-a construit pe dualități, opoziții, polarități, pe cifra 2, ca și limbajul binar al calculatoarelor. În ultima sa carte, intitulată chiar „Modelul cultural european”, Constantin Noica încearcă să descifreze acest cod logic al culturii europene. Culturile se diferențiază în funcție de modul în care rezolvă opoziția dintre Unu și Multiplu, dintre unitate și diversitate. Pornind de la textele lui Platon, Noica analizează

cinci raporturi posibile dintre Unu și Multiplu, fiecare definind un tip de cultură:

- „1) Unu și repetiția sa;
- 2) Unu și variația sa;
- 3) Unu în Multiplu;
- 4) Unu și Multiplu;
- 5) Unu multiplu”.²

În toate culturile apar, cu intensități diferite, aspecte și trăsături ale acestor raporturi. Notele predominante hotărăsc însă caracterul specific al culturilor. Primele trei tipuri de culturi acordă prioritate unității în detrimentul multiplicității. Abia în modelul al patrulea, specific culturii grecești, cei doi termeni stau în echilibru, iar unitatea principiului se manifestă în multiplicitatea fenomenală a lumii. În ultimul raport, specific culturii moderne europene, „nici Unu nu primează, nici Multiplu, ci Unu este de la început multiplu, distribuindu-se fără să se împartă”.³ Cultura europeană ar ilustra astfel modelul unei *unității sintetice*, în expansiune, care se desface în câmpuri, în alte unități autonome, în izotopi. E unitatea ce se diversifică și se multiplică pe sine, producând o „lume de valori autonome”. Noica afirmă că geneza culturii europene trebuie legată de Conciliul de la Niceea, din anul 325, care a definit dogma trinității creștine. Această dogmă a consacrat „contradicția vie”, prin care se postulează că ființa supremă există prin intermediul celor trei ipostaze diferite, că „trei sunt efectiv una”. Astfel, cultura europeană ilustrează mecanismul unității în diversitate, formulă care a devenit, deloc întâmplător, și principiul constitutiv al Uniunii Europene.

În acord cu cele cinci tipuri de raporturi dintre Unu și Multiplu,

Noica diferențiază culturile și prin atitudinile lor față de *raportul dintre regulă și excepție* (inovație, creație). El determină cinci feluri de excepții: „unele care infirmă regula, altele care o confirmă, cele care o largesc, cele care doar o proclamă și, în fine, cele care devin ele regula”.⁴ Europa ar ilustra raportul prin care „excepția devine regulă”. Ce ar însemna acest lucru? Culturile incapabile de evoluție sunt cele care au rămas închise în corpul lor de norme rigide, fiind intolerante față de orice formă de inovație. Puține culturi au legitimat excepțiile (diferența, multiplicitatea) alături de principiul unitar al regulei. În schimb, lumea europeană, prin dinamismul ei creator, inventează mereu excepții (idei, limbaje, forme de expresie și de organizare socială etc.) care treptat devin reguli și norme acceptate. Marile invenții au fost privite la început ca excepții. Scrisul a fost inițial o excepție față de oralitate, până când a devenit o regulă în societățile alfabetizate moderne. Să ne gândim la succesiunea curentelor și a stilurilor din arta europeană. Multe s-au impus prin bătălii estetice, ca forme originale de exprimare, și apoi au sfârșit la muzeu, ca exemple integrate în tradiția culturală. Știința modernă a apărut inițial ca o „excepție” față de viziunea consacrată asupra lumii, iar unii gânditori au murit pe rug pentru a susține adevărul acestei excepții. Europa a inventat democrația, separația dintre stat și biserică, națiunea și statul-națiune. Au fost excepții care au devenit reguli pentru lumea modernă. În sfârșit, Europa este pe punctul de a se autodepăși, inventând „excepția” numită Uniunea Europeană, un tip de organizație supra-națională care nu are antecedente istorice. Oare va reuși?

¹ Edgar Morin, *Gândind Europa*, București, Editura Trei, 2002, p. 139.

² Constantin Noica, *Modelul cultural european*, București, Humanitas, 1993, p. 44.

³ Ibidem, p. 51.

⁴ Ibidem, p. 11.

Pagina 4 (Poarta Ecaterina):

Constantin Mărcu an,
Quod est demonstrandum

<http://www.ascedu.ro/revista.html>

Traseul de lectură:

